

ИСТИНА, КОЯТО НЕ МОГА ДА КАЖА НА НИКОГО

Спомени на Христо Петков, кмет на село Гиген в периода 1942–1944 г., репресиран от комунистическата власт и реабилитиран напълно след 1989 г.

Подготвил за публикуване и бележки: Йордан Тодоров – внук на Петко, който е един от братята на Христо Петков.

Христо Тодоров Петков е роден на 9 март 1911 г. в град Никопол, в семейството на Тодор Петков Ангелов и съпругата му Мона, като третото от общо шест деца. Завършва Държавното педагогическо училище в Ловеч и след кратко учителстване в село Мъгура (дн. Загражден) постъпва в Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов, която завършва през 1942 г.

През август 1942 г. Христо Петков става кмет на село Гиген, община Гулянци. По време на службата си прави множество подобрения в бита на селото – започва строежа на мост към съседното Бешли (дн. Байкал), прекарва вода и електричество в населеното място и работи активно за основаването на първата гимназия (дн. СОУ „Асен Златаров“), която обслужва както Гиген, така и множество околни села.

След 9 септември 1944 г. Христо Петков е арестуван и съден от Втори състав на Плевенския народен съд. Съгласно присъда №1/10.02.1945 г. е осъден на една година строг тъмничен затвор. Също така е лишен от права за пет години и му е наложена глоба в размер на 50 хил. лева, като са конфискувани половината от имотите му.

След демократичните промени през 1989 г. Христо Петков е реабилитиран напълно. Почива на 28 декември 2002 г. в град Кюстендил.

Този мемоар се явява вид „устна история“ на живота на Христо Петков и голяма част от информацията в него не може да бъде открита в писмени източници. Първата част от спомените е написана собственоръчно от самия Петков през 1983 г. Втората част е издиктувана през 1992 г. на внучката му Милена. Текстът е отпечатан в няколко десетки бройки и раздаден на роднините на Петков след смъртта му. Оригиналът на ръкописа се съхранява в гр. Кюстендил, в архива на Христо Петков, който е притежание на неговия зет инж. Симеон Хранов. Запазени са специфичният подбор на думи и начин на изразяване на автора. Текстът се публикува с любезното позволение на преките наследници на Петков.

„И аз на тоя свят“

На един дъх прочетох книгата на Александър Балабанов. Но не всички имаме дар от природата, не всички можем да мислим и пишем като него. На едни мисълта е бърза, светкавична, и ръката не може всичко да запише. Едни мисли изгарят в пламъка и дيريا не оставят.

И ето аз, съвсем обикновения човек, искам, а дали ще мога, да пиша. Ще пиша не за целия си живот, а за 2-3 години от него, които вече десетилетия ме измъчват, за тая истина, която не мога да кажа на никого. Ако успея, ще се върна след това на детските и юношеските си години, за които също много неща могат да се кажат – те са оставили дълбока дيريا и нищо не може да я заличи.

И ето години високосни, вечни, които с десетилетия се мерят, годините 1942–1943–1944, изминаха четири десетилетия, а те са пред мен като днес.

Но нека ми бъде позволено да се върна малко назад, а това е годината 1938-а. Бях начален учител в село Загражден, някогашното гранично село Мъгура. Матерният език на населението беше румънски. Неграмотни хора, лоши битови условия, много деца, липса на училищна сграда. Учебните стаи бяха в наети жилища, малки, за удобства за учебно-възпитателна дейност не можеше да се говори. А как много исках да работя с тия деца. В педагогическото училище в град Ловеч завърших успешно курса и все се надявах, че ще мога да намеря учителско място в селище, където ще има условия за работа и културен живот. Но това не се осъществи и аз бях принуден да приема село Дъбован (Черчилан), а след 5-6 месеца – село Загражден, където все пак имаше вода за пиене от единствен геран.

Обичах децата. Исках да познавам добре всяко едно, да познавам родителите му, да им давам не само знания, но и да ги възпитавам като добри и съзнателни граждани. Но не винаги всичко вървеше добре. Един особен случай ме накара да напусна учителството и да продължа образованието си във Висшето търговско училище в град Свищов през 1938 г.

Стан Петров Григоров, син на селския свинар, намира една луксозна ножка, загубена от негов другар. Баща му я донесъл от Чехия, а той я взел без разрешение. Страхуваше се, че баща му ще го накаже. За мен тоя случай беше много удобен и аз го използвах за една лекция за морално възпитание: „Как да се постъпва, когато се намери нещо“. Разгледах не само тоя случай, а си послужих и с други примери, децата слушаха, вземаха участие. Стан предаде ножката на Димитър Кочанови те само дете не се прегърнаха. Вярвам, че болшинството от тях още на са забравили случая, а може би да са постъпвали така и през живота си.

Но какво се случи? Бях в къщи на обед. Дойде бащата на Стан, бай Петър Свинаря, и ми иска обяснение защо съм взел късмета на сина му. Обяснявах му много подробно за случая, но той държеше на своето – късмета. Бил съм приятел на Кочанов и най-вулгарно ме напсува. Не можах да преглътна залька в устата си, отвратих се от учебно-възпитателната работа и повече не се върнах в училище. Въпреки че имахме дете, Теменужка, съпругата ми не се възпротиви на моето решение, може би е имала някакви съображения, които се потвърдиха по-късно, и аз заминах за Свищов, като оставих молба за освобождаване. Тогава не беше необходимо предизвестие, защото за това място чакаха колеги без работа.

Не беше много лесно далеч от семейство, на самоиздръжка, аз трябваше да работя и да следвам. Не е много удобно да пиша за физическия и умствен труд, който ми предстоеше. Сега не мога да си обясня как може човек толкова да издържа. Всички изпити трябваше да бъдат взети през юнската сесия, а след това да има време за полска работа. Как съм изживял прехвърлянето от ШЗО към Трудови войски и то на дигата в Байкал (Бешли). По моя инициатива се откри детска трапезария. Събирах продукти за нея за даване на обед на бедни деца.

Курсът на следването ми завърши през юни 1942 г. Трябваше да взема осем изпита. Нещо само устния по френския език не успях, но помолих преподавателя Жан Ру да ме препита втори път, защото повече няма да мога да науча езика, и той ме пусна. Завърших една трудна и отговорна задача, която не беше по силите ми, материални и морални. Аз бях много удовлетворен, защото имах вече задължения и към детето си Теменужка. Не изпитвах никаква особена радост от завършването, особено пък съпругата ми, която беше безразлична към това, а още повече, че имаше много неизвестни неща в отношенията ни.

При тази неизвестност аз трябваше да решавам сам какво да правя. Тя не беше достатъчно откровена, оплиташе ме в мрежите си и ме поставяше на кръстопът. От една страна силна душевна борба, от друга – голямата обич към детето и страха от предстояща мобилизация, ме караха да взема бързо и не добре обмислено решение за предстоящата ми работа. Тя за това не се интересуваше и настояваше да отидем да почиваме в село Острец. И ето тук не всичко може да се каже, защото някои обстоятелства се изясниха по-късно. И така аз трябваше да изляза от тая задънена улица – аз трябваше да изпреваря повиквателната, да направя всичко възможно да закрепя семейството си и спася детето.

Тук се намеси моят баджанак Никола П. Бешев. По това време в село Гиген беше напуснал кмета и той ми предложи да заема това място, като ми каза, че има познати в Областното управление. За мен това беше изгодно. Ще остане жената и детето у тях, а те бяха заможни, а аз можех да не се върна от фронта. Отидохме един ден в Плевен при Писанов, началник на полицейското управление, но той не можа да свърши никаква работа, само взе петте килограма мед, които баджанакът му занесе.

След това един ден бях в Никопол и говорих с П. Вълчев, адвокат, приятел на баща ми, и му се оплаках, че съм без работа и за неуспеха ми за кметската служба в Гиген. Тогава Ат. Гатев имаше влияние като народен представител, но П. Вълчев, баджанака му, ми каза да отида при Клинчев – секретар на областния директор, и да му кажа, че Гатев ме праща при него да уреди работата. Аз така и направих. Клинчев беше длъжник на Гатев, защото той го постави на това място и без да мисли много-много ме заведе в дома на Казанлиев, който беше в къщи по болест, обясни ми, че ме праща Гатев, и така аз бях вече назначен за кмет на село Гиген от 2.08.1942 г.

Нямах ясна представа каква работа ми предстои. Бях доволен че ще бъде граждански мобилизиран и няма да бъде военно мобилизиран. Ще бъде близо до детето си и ще мога с течение на времето да разбуля истината около семейството ми.

Като трудовак и след 75-дневно военно обучение аз не владеех военната техника, а освен това имах чувството, че по-лесно бих допуснал да се стреля в мен, отколкото аз

да стрелям срещу друг човек. Ние, временно обучените, бяхме записани в пехотата – стрелци. Беше вече война.

И така на 02.08.1942 г. аз вече бях кмет на село Гиген. Дойде бачо Митко, гледача на разплодниците, с един тек кон в Загражден. Нямахме изпращане, защото съпругата ми и детето бяха на Острец – тя не се интересуваше къде и какво ще работя. И така аз се вплетох в тая мрежа. Борба – душевна и морална.

Хората ми се видяха добри, работливи. Но аз трябваше да се запозная със задълженията, които имах вече. Служителите, които заварих, бяха с опит, и вършеха работата си. На първо време подписвах пощата така, както ми я представяше секретарят Дадуров. Бирникът Стефан Габровеца събираще данъците и разходваше по параграф, съгласно утвърдения бюджет.

Голямо село, а към него беше и село Гигенска махала (днес Искър). Постепенно аз започвах да виждам ясно работата и тежестта, която пада върху мен. Реквизиция, държавни доставки на храна, докараха концлагеристи, а също и евреи. Лошо снабдяване, липса на водоснабдяване, на електричество и прочие и прочие... Всичко това не ми беше по силите и някои неща вършех по задължение. Често изпадах в безизходица, страхувах се да не допусна някоя голяма грешка. Първата вече бях направил, като се съгласих на такава работа. При една среща с околийския управител П. Таков и полицейския началник Златарев писах на брата Петко в Никопол едно много тревожно писмо, като го молих да говори с П. Вълчев и Ал. Гатев да ми дадат някоя друга работа. Те бяха адвокати, а той работеше в съда. Но от това нищо не излезе.

Тук е място да отбележа, макар и не в хронологически ред, срещата ми с управителя и полицейския началник. Дойдоха рано сутринта и ме предупредиха, че трябва да се интернират десетина семейства в Гърция. Може би това е било по донесение на Н. Пашиков, който имаше дарак с Радул Крецанов (искал е да остане сам на дарака, като премахне Крецанов), и Любен Ангелов – учител, за който разбрах по-късно, че е бил платен сътрудник на полицията. От предложението аз бях изненадан. На първо време не можах нищо да кажа. Помислих и си представих ужасяваща картина и без да мисля много за последствията казах: “Ако вие сте решили това, аз не мога да го отменя. По моя преценка в селото няма такива хора. Не може да се приема такава мярка само за това, че някои хора мислят. В селото няма никакви прояви. Аз искам да ми дадете два часа време да натоваря багажа на две каруци и да напусна селото. Оставате вие и ако искате запалете го. Аз не мога да остана тук, ако вие вземете тези хора.” Управителят ми направи строга бележка, но аз не отстъпвах. Поиска от Златарев списъка, от кого го бяха взели не зная, но предполагам от посочените вече две лица. Ходихме до Гигенска махала и аз отбивах всеки техен опит да ме склонят. Следобед Таков предложи на Златарев да се откажат от намеренията си, като ги повикат в общината и ги посъветват. Извиках Станко Петрев и му казах колкото може по-бързо когото намери от списъка да дойде в общината. Да свършат и да си заминат. Така и стана, дойдоха 4-5 човека, говори им управителят да внимават и си заминаха. Бях зашеметен, но скоро си отдъхнах. Сметнах, че съм изпълнил един не служебен, а човешки дълг.

Разговорът е бил подслушван от полската охрана Васил Крачунов – каза ми го след това случаен човек от Гиген: „Кметът Петков не даде хората, бори се цял ден“.

Марко Пълов водеше военния отчет. Като се получат повиквателни, връчва ги на хората и те заминават. Но често мобилизираха и коне. На Марко бях наредил да не оставя стопанин без впряг чифт волове или коне. И така правихме. Веднъж бяха поискали четирнадесет коня за товарене на ешелон на гара Милковица. Тринадесет коня имаше, но за четирнадесетия трябваше да развалим впряг. Казах на Пълов да вземе един повод повече и да закара и предаде тринадесетте коня, а за четирнадесетия да каже: „Хвърли повода и избяга обратно за селото“. Знаех, ешелонът няма да чака за един кон. Така ние не развалихме впряг.

С кмета на село Гулянци Христо Куюмджиев не бяхме в добри отношения и по друг въпрос – откриването на гимназия в Гиген. Ето тук е удобно да засегна и този въпрос – за отваряне той не бил в комисията, казал, че това не е вярно, а това е номер на средно учебно заведение в района на народния представител Андро Лулчев. Аз съм бивш учител и не можех да бъда безразличен към една такава идея. Нуждата на Гиген е по-голяма от тази на Гулянци. Те имат гара и са по-близо до Никопол. Обиколих селата около Гиген – Байкал, Крушовене, Брегаре, Славовица, Брест, Загражден и отвсякъде взех писма за броя на децата, които искат да следват гимназия, а също така становището им, че Гиген е средище на тия села. Направих подробно изложение, дадох го на Лулчев и той обеща да действа в Министерството, където му било обещано. И действително на 20.08.1944 г. се получи заповед от Министерството на просветата, че от 15.09.1944 г. в Гиген се открива гимназия, която и днес съществува.

Редно ще бъде да съобщя и някои други стопански инициативи, с които запълвах времето си и ме удовлетворявах. Разбира се, ще спомена и за някои отрицателни прояви, налагащи се от военната обстановка и административните наредби.

По наряд получавахме газ за осветление, но толкова, че едва стигаше за родилките и смъртните случаи. Веднъж при мен дойде Марин Павенов да иска половин кило газ, за да лекува ревматизма на краката си. Аз му отказах, нямаше възможност, пазех я за горните случаи, но му предложих купон за щавене на цървули. Казах му ще изкара цялата зима с тях, ще се обуе по-добре и няма да чувства болестта. Той се зарадва, взе купона и доволен си отиде. Доволен останах и аз. Но по-късно през 1945 година, когато аз бях вече в затвора, казал на една негова братовчедка, че не съм му дал газ. Попитах я, а нещо друго не каза ли – не, беше отговорът ѝ. Аз ѝ обясних всичко и казах, че съм му дал бележка да ходи добре обут през цялата зима. Тя просто не повярва и се учуди как може да се постъпва така. По-късно срещнах Марин Павенов в Никопол, където работех в БЗК банка и го попитах защо се е оплакал от мен, като му напомних всичко. А той съвсем спокойно ми отговори, че за този купон, за цървулите, *бил забравил*.

Трябваше да се решава въпроса с осветлението. Общината имаше средства и решихме да построим електрическа мрежа, да електрифицираме селото. Изготвихме план и насрочихме търг, за да го отдадем на наемател. От участниците най-изгодни условия и къс срок представи инж. Михов, на когото възложихме търга. И действително за много кратко време през 1943 г. мрежата беше построена. И въпреки неверието на населението, по улиците светнаха електрически лампи. Спомням си като сега как пред квартирата ми децата играха под лампата до разсъмване. Три дни и три нощи токът не угасна. Само електротехникът Михал Петров имаше електрическа инсталация и аз. Моята я направи наемателят, като отказа да ми вземе пари. Така една голяма нужда

беше задоволена. Започнаха почти всички стопани и си построиха електрически инсталации.

Пропуснах да отбележа в началото, че медните проводници бяха наши, на селото, а не на наемателя, защото такива на пазара нямаше – имаше изолирани проводници с малко сечение. За да се сдобием с проводниците, проведехме акция из селото. Събрахме стар бакър и го дадохме за преработка в проводници в София – Илиянци.

След като решихме въпроса с осветлението, трябваше да се подобри водоснабдяването. До каптажа имаше резервоар, но не работеше поради липса на спирателен кран. Аз нямах представа от водоснабдяването, но повиках от Плевен специалист. Дойде инж. Канев, провери дебита на водата и ми даде указание какви части ще трябват за скачване на резервоара. Отидох в София при Стефан Козарев, бивш учител в Гиген, а сега близък човек на народния представител Андро Мичев, който го направи касиер на държавния гараж на леките коли на министрите. Обясних му за какво съм дошъл и заедно с него, с колата на министъра на вътрешните работи, отидохме в завода. Дали от това, което той е говорил или от вида на колата, но ми предадох тия спирателни кранове. Закарахме ги на гарата и аз останах да чакам за влака. Не можех да ги таксувам, а трябваше да пътуват с мен. Запитах един преносвач от железниците как ще ги пренесем до влака. Дадох му 100 лева и той ги пренесе във вагона преди да пуснат пътниците, като ми каза в кой вагон са. Доволен остана от възнаграждението и ме преведе до вагона преди да пуснат пътниците. Аз си хвърлих балтона и завих крановете да не ги види кондуктора. На гара Ясен с голяма мъка успях да ги сваля и да ги натоваря на влака за гара Гаурене (Милковица). Така успяхме да свържем резервоара и да подобрим водоснабдяването.

За Гиген най-близко и удобно пристанище е Бешли (Байкал), но трябваше да се минава през река Искър, на която нямаше мост. Преминаването на пътници ставаше с лодка, а на добитък и коли – с „дуба“ (гемия) – голяма лодка, на която свободно се качват воловете или конете с колата. Тя е вързана за телено въже с макара, а въжето е опънато на два насрещни стълба. Дубата се връзва със синджири отпред и отзад. Скъсява се синджира по посоката на движение и самото течение на водата я движи. Хората, които я обслужваха, получаваха възнаграждение от пътниците, а на общината плащаха такса, за да поддържа съоръжението.

През есента на 1943 г. Борис Иванов качва колата, пълна с жито за издължаване на наряда. Но когато воловете потеглят към изхода, хомотът се счупва и колата с житото се обръща в Искъра. Не само този повод, а и фактът, че при наводнение преминаването беше невъзможно, ме накара да се замисля за построяването на мост на река Искър. В министерството имаше служба „Големи мостове“. Направих изложение и настоявах за направа на мост.

Дойде специална комисия, провери мястото и условията и прецениха, че искането ми е основателно и мостът трябва да свързва двете диги, от двете страни на реката. Наредиха веднага и още през есента на 1943 г. започна строежът. Най-трудно беше да се хванат краката, защото всичко ставаше ръчно, с изключение на една набивачка – жабка.

Всеки крак, 4 на 8 метра, е очертан с шпунтова ограда на една дълбочина от 7-8 м. Земята от крака се изхвърля ръчно на 3-4 пъти. След това във всеки крак се забиват от 100 до 120 пилота на дълбочина 4-5 м. Набиването ставаше с жабката – колкото

повече пилота се укрепва, толкова тя по-яростно го удряше. Липсваше работна ръка, а за да стане мостът трябваше да осигуряваме такава, като се налагаше обикновените работници да бъдат граждански мобилизирани за 3-4 дни. Така с много труд и усилия успяхме да хванем краката на моста. Особено трудно беше в средата на реката. Изкопът беше готов, но придойде реката и го напълни отново с тиня, чакъл и пясък.

Строителството на моста продължи след 09.09.1944 г. и сега е един от най-големите и красиви мостове, които съм виждал. При изливане на бетона на първия крак към Гиген, по инициатива на техника-ръководител Иванчев, е бетонизирана стъклена бутилка с кратко описание на района и обекта и са вписани имената на главния инженер, на техника, моето и още някои други.

Низината на Гиген често е заливана от водите на Дунава. Направената дига в горната си част от завоя на Искъра към Дунава не беше завършена. През пролетта на 1942 г. водите се повишават и в тая част започват да я прехвърлят. Вдига се населението под тревога, събират се чували, пълнят се със земя и се образува стена от чували. Водата е спряна и цялата Карабоазка низина, селата Гиген, Брест, Гулянци, Дъбован, Загражден, е спасена. За това най-голяма заслуга има общинският пазач Александър Стайков, който е ръководил укрепването. По навик той забива една пръчка и следи нивото на водата. От данните, които се обработват в окръга, правят извод, че положението е неспасяемо. Нареджат Загражден и Дъбован да се евакуират, а работниците при Гиген да се оттеглят и да дадат път на водата. Пристига конник при бай Сандо и му предава заповедта на окръга. Той поглежда бележката и вижда, че водата е на място. Това го окуражава, той не изпълнява заповедта, а нарежда с още по-голяма упоритост да продължат борбата. Пред хората е вече един пласт вода от 40-50 см. от Дунава. При едно скъсване всичките ще бъдат пометени. Но ето само след час водата почва да спада. Ликуват мокри и кални хора, ликува и бай Сандо – изпълнил е един морален дълг. Но и до днес никой не отдаде заслуженото на тоя човек.

Във връзка със строежа на дигата има един особен случай, който искам да спомена. На дигата работеха хора ръчно, с кола и с каруци. Хранителните продукти, които оставаха в стопаните, бяха ограничени и се чувстваше нужда от повече храни – хляб, месо. Традиция стана всяка седмица да липсва (да се краде) по едно шиле или овца. Хората се оплакваха, но беше трудно да се открие крадеца – всички опити оставаха напразни. Един ден събрах полската охрана и им казах, че и те ядат от месото. Поставих им много сериозно задачата да се открие крадеца и докато не го открият, да не идват в общината, а ако не могат, ще бъдат освободени от работа. Това ги накара още по-упорито и задълбочено да следят. Един ден при мен дойде Никола Пачев – едър данколовец и ми каза, че една група, която работи на дигата, всеки ден яде обилно овчо месо. В това време беше откраднато едно шиле на Първан Къцуля. Обмислихме случая и решихме да правим обиск в тия четири къщи.

Отидохме в дома на Цвятко, не помня презимето, него го нямаше, но майка му като ни видя, много се уплаши, даваше признак, че има нещо. Търсихме месо, но не намерихме. Като излязохме на двора, аз се поогледах и тръгнах из двора, но под око наблюдавах жената, тя стана още по-съмнителна и ми каза: „Е, къде отивате сега!“ Това ме накара да продължа. Отидох до камарата със слама. В единия край беше прясно ровена слама, накарах Никола да провери и се оказа, че има дупка, а вътре в нея шилешка кожа. Повиках Първан Къцулев и той по белега си позна шилето.

Сред крадците беше и Н. Ванков, брат на учителя Г. Ванков и още двама души, които не помня. В домовете им намерихме по 7-8 кожи. Всеки поред е взимал кожа, бут и прочие. Но най-фрапиращо е, че животното е било клано в дома пред всички членове – жени, деца... Съставен им беше акт и бе проведено следствие. Делото се гледа след 9 септември. Бяха осъдени на по 3 години затвор, но бяха амнистирани съгласно закона, понеже деянието беше извършено преди 9 септември 1944 г. По делото бях призован и аз. Беше дошъл и Г. Ванков, дойде при мен, подаде си ръката за здрасти, която аз отказах. Бях възмутен от наглостта на този човек – със средно образование, учител. Не исках милост от него, но той ми беше длъжник и беше длъжен да каже истината, когато аз изпаднах в немилост. Но доброто се забравя, макар и хвърлено в морето.

По нареждане трябваше да образуваме Обществена сила. Трябваше да се подберат хора, верни на властта, които да следят за проявите на хора с леви убеждения, ятаци, партизани. Не ми беше много лесно да направя избор. Трябваше, трябваше човек, който познава населението, който да следи пресата, радиото, фронта и да пази хората. Другарят Т. Ванков минаваше за комунист, макар и зет на собственика на мелница, известно време и той я управлява. Спрях се на него и го направих неин председател. Смятах, че той най-добре ще свърши работа – умее да говори, а в същото време няма да предаде никого. Този човек 9 септември завари като председател на Обществената сила. Това на никого досега не съм казвал. Може би това му помогна по-късно да стане кмет. Дъщеря му Наташа е имала интимна връзка с другаря Гергов. При залавянето на Гергов, той я издава и един ден получих заповед да я изпратя в Плевен при военния следовател с характеристика. Душевна борба, как да кажа на баща ѝ, на Наташа, какво да напиша в характеристиката.

Най-после се реших – написах всичко, което е най-хубаво за едно младо момиче, написах всичко, което не е вярно за баща ѝ и още, че е „председател на Обществената сила“, че на него сме възложили опазването на властта в селото. Казах на Наташа, казах и на Ванков, казах му че съм писал хубави работи, но той не повярва, настоя да му дам характеристиката да я прочете. Бях принуден, скъсах плика и му я дадох. Чете и радостни сълзи текат от очите му: „Та как можа да измислиш такива неща!“. Придружи я цивилен служител – Станко Стаменов. Предал Наташа и характеристиката и Наташа се върна. За благодарност другарят Ванков ми се „отплати“, като каза пред другарите, които не ме познаваха: „Той няма никакви прояви, но вие ще му търсите отговорност като идеологист“.

През 1943-та година настаниха лагеристи, които работеха по укрепването на дигата. Те бяха под форма „мобилизирани“. Имаха за началници военни, но явно бяха с леви убеждения. Бяха настанени в квартала, в землянки. Бяха под контрол и рядко имаха връзка с населението. Нямах особени връзки с началниците им, но веднъж потърсиха моето съдействие, за да наемат една нива за зеленчукова градина. Настоях пред Иван Бенаков в тяхно присъствие и началника им, не помня името му, да им даде нивата. Взеха я и си произведоха зеленчук за храна. Това ми напомни един лагерист от Долни Дъбник при случаен разговор в ЦКС, който, като разбра, че съм съден, изпадна в недоумение.

В лагера беше Петко Събев Делийски от село Острец, Троянско, бяхме у брат му Митко на квартира през 1938 г. Няколко пъти ходих с велосипед в квартала, отбивах се в хлебарницата на мелницата. Взимах един хляб и му го подавах, минавайки край него.

Беше неудобно това да се забележи от началниците му. Същият беше пуснат в отпуск под моя гаранция, за да види болната си майка за три дни. Дните изтекоха, а Петко не се върна. Началникът ме постави в неудобно положение. Петко се върна след 5 дни. Искал да не се върне, но след като не е установил връзка с другарите си, се прибра, за да не изпадне под отговорност. Нямах смелост да се яви сам пред началника си и отидохме заедно. Аз трябваше да измисля оправдателна причина и той мина без наказание. Но и той това е забравил.

Една сутрин, беше вече есен, дойдоха при мен 2-3 жени, майки на лагеристи, искаха да ги видят. Поговорих с тях, обясних им, че децата им са добре, че работата не е тежка. Успяха и да се срещнат и видимо доволни си отидоха – бяха от Шишковци, Кюстендилско. Не мина много време и до гара Милковица ми изпратиха един кош ябълки – не ги бях заслужил, ама трябваше да ги приема.

Есента лагеристите ги преместиха на друго място, не зная къде. Трябваше да пътуват с влак в товарни вагони. Представих си картината – дълъг път, с по едно одеяло за постилка и завивка, и без да мисля много, наредих две каруци да натоварят слама, а аз на кон, закарах сламата на гарата. Казах им – вземете и постелете по пода. Върнах се морално удовлетворен. Пропуснах да отбележа, че когато напуснаха Гиген, бяха изпратени от населението и девойките с букети цветя. Това е известно на Теню Митев от София.

През 1944 г. докараха лагеристи евреи, които работеха на моста към село Байкал. Поискаха да ги настанят в землянки. Аз им предложих салона на училището, като смятах това за по-удобно и по-здравословно. Бях обвинен (единствено само в това), че след решението на правителството да им се премахнат значките, същите се разбунтуваха и аз, за да ги усмиря, съм стрелял в помещението им. Това не е вярно.

Същата нощ бях в Плевен и сутринта пътувахме заедно с началника им военен, научих от него за това. Той отиваше във връзка с този бунт. При гледане на делото той ми даде писмо, с което аз доказах истината.

Снабдяването с храна, хляб, зеленчуци, облекло, беше лошо. Пътувайки във влака се запознах с Ванко, управител на мелницата в Крета, който ми обеща да даде царевично брашно. Пращах 2-3 пъти камиона от моста за по 3-4 тона. Но фурната даваше редовно дажбата.

Бях замислил да направя обща зеленчукова градина, за всички хора, с обща водна помпа и с общо ръководство. Поисках от областта да ми разрешат от пашата да разработят 400 декара и ги получих, но не можах да я осъществя. Нямах ясна представа какво щеше да излезе, но нещо като днешните ТКЗС-та.

През пролетта на 1944-та година дойде военно-мобилизирана реквизиционна комисия. Необходима беше храна за населението и фронта. Аз бях безпомощен. Обикаляха селото, намираха малки количества. Но в съседство до общината, в Иванка Занова, намериха цял хамбар, поискаха да я вземат всичката, какво можех да направя. Реших да се противопоставя и им декларирах, че зная за тая царевица и я пазя, за да я дам на онези жители, които имат крайна нужда.

Другарят капитан стоя 2-3 дни и все намира някъде по нещо. Влизаме в кръчмата на Минчо и зад вратата намира един чувал брашно от 50-60 кг. „А това какво е?“ Аз му

отговорих – „Когато дойдат някои като Вас, с какво ще ги нахраним?“ Той замълча. За да го принудя по-скоро да приключи акцията, накарах прислужника Станко Стаменов да отиде в Бешли, сега Байкал, и да купи една средно голяма риба. Той отиде и донесе един сом, около 5 кг, и аз му показах, че е за него, и тъй като рибата не можеше да се опази от разваляне, той реши веднага да си замине. Закарахме го с каруцата на Бешли и той замина за Русе. Така се освободих от него и леко приключи акцията.

Не помня дали беше есента на 1943-та или пролетта на 1944-та година. Беше неделя. Рано сутринта дойде в квартирата пътник на шевни машини „Сингер“, каза ми следното: „Снощи бяхме на чашка в Централ, кръчмата на Петко. Пихме доста и след полунощ нямаше къде да преспя. В компанията бяха и полицаите Боян и Гено Иванов.“ Боян беше гигенски зет и ще спи в дома си. Гено поканва пътника в участъка да спят заедно. Последният носел в себе доста пари от продадени машини. След като пътникът заспа, Гено става и бърка в джоба му с едната ръка, а с другата държал изваден нож. Като видял с премрежени очи тази картина, пътникът не мръдна. Гено взел парите. Аз го изругах: „Пиете и безчинствате по цяла нощ, а сега идваш да искаш съдействие!“ Аз се чувствах безсилен пред този злодей. Обадох се на областния полицейски началник за случая, като му обясних всичко. Той изпрати началника на криминалния отдел. След като анализира случая, той качи на мотор с кош Боян и Гено и ги закара в Плевен. При разпита Гено отрече всичко.

Като разбрал за случая, Минко Рачев, началник на околийското управление в Никопол, дойде в Гиген, започна да привиква разпитаните от Иванов хора и да ги застава да се откажат от дадените показания. Аз се обадох на Плевен за това. Наредиха ми да предам на Минко Рачев да замине веднага за Плевен и аз му предадох тази заповед. Там той е застанал в защита на Гено, но Иванов не отстъпил от своето схващане. След разпит, както трябва, Гено си признал и казал, че парите са под покрива на клозета. Идват с мотора в Гиген и намират парите. Писанов ударил плесница на Рачев, а Гено изпраща в затвора. Ето така „защитих“ аз убиеца на Ленко Мишев, антифашиста убит преди аз да стана кмет. След това отношенията ми с околийския полицейски началник се влошиха и той повече не стъпи в Гиген, а от това аз имах само полза.

През пролетта на 1944-та година от затвора се върна другарят Андрей Жиянски. Много хора ми говориха за него, но аз не го познавах. Един ден по обяд го видях пред общината. Поканих го. Поговорих му да бъде внимателен, да не стане причина в селото да идват военни и полицейски наказателни отряди, че аз няма да мога да им се противопоставя. Ето виж какво стана в Лозица, Муселиево, Новачене. Видя ми се, че правилно ме разбира. За него веднъж Минко Рачев, полицейски началник в Никопол, ми каза, че трябва да се освободим от него: „Много е лесно – ще наредя на Гено да го подкара под конвой пеш за Никопол и по пътя ще го ликвидира при опит за бягство.“ Аз се възпротивих на това и то не се случи.

Не съм в състояние да опиша всички мои положителни и отрицателни прояви, защото много време мина от тогава, пък и паметта ми взе да ми изневерява. Мога да кажа само едно – от нежеланието ми да бъда в полза на властта, по-силен се оказа инстинктът за запазване на семейството ми. Има в семейните отношения неща, които не могат да се казват, те имат значение само за нас.

Не бива да ми вярвате, но вместо мъка и страх след задържането ми, аз се чувствах радостен. Радостен бях, че промяната стана без жертви. Доволен бях, че през моето

време, въпреки настояването на някои местни жители, въпреки настояването на околийското ръководство, не беше преследван никой политически, а краят на войната беше решен от Съветската армия.

Запазвам си правото след време, ако възникнат някои съществени спомени, да ги допълня.

07.04.1983 г.

гр. Кюстендил

Разказано на Милена [внучка на Христо Петков – бел. ред.]

Баща ми Тодор Петков Ангелов, по занятие беше обуцар. Майка ми Симеонка (Мона), от Търновско, колиби Свирците, 5-6 къщи между Дряново и село Килифарево, е имала двама братя и с нея сестри – шест. Кера и Тодора се ожениха в село Габровци, Търновско. Аз съм трето дете – най-големият ми брат Минко е починал на 7 годинки от пневмония в болницата в Никопол, той бе кръстен на името на кръстника. Като малък бях много палав, но не правех големи бели. Бил съм на около 2 годинки, майка ми подстройва с яйца супата и аз, без да мисля много, бръкнах с ръката вътре във врялата вода, за да си хапна нещо. Майка ми изстиска ръкава на дрехата, грабва ме и тичешком отива на болницата, на една височина срещу нас, на баира. Превързват ми ръката и там, където е била стисната дрехата, кожата се обелва и се образува белег, който и сега нося.

Друга случка... Срещу къщата, в която живеехме, имаше мелница, която се движеше с вода. Аз бях обут в нови сандалки. С децата на съседите, които нямаха сандали, а ходеха боси, отидохме на водата. Те започнаха да си играят на параходи, като пускаха разни клечки и листа. Аз си събух сандалките и ги пуснах по водата един по един, като параходи. Водата ги отнесе може би чак в Дунава. Майка ми като дойде и ме видя, ахна, но не ме наказа с нищо. После цяло лято носих старите си обувки или ходех бос.

Бях голям палавник. Играем с деца, по-големи от мене, но аз правех по-големите бели. Те се наредиха да играят на войници, а аз не можах да играя с тях. Имахме една квачка със съвсем малки пиленца, на 1-2 дена. Хващам ги аз едно по едно, взимам едно камъче и ги чукам по главата. Нарездам ги в права редица като войници. Майка ми не ми се кара, защото чувстваше, че и те имат вина, защото ме оставят по цял ден самичък – тя ходеше на нивата и лозето, а баща ми известно време работеше като обуцар, до войната, но като се върна, инструментът беше разграбен и не пожела да продължи занаята. Постъпи на работа в общината като разсилен, а после като стражар.

По-малки от мен са сестра ми Тодорина, кръстена на името на кръстниците, и брат ми Тодор – на името на баща ми. След Тошо имаше и друго дете, момиче Янка.

Когато то почина, майка ми ме прати да кажа на баща ми. Той си дойде и го погребяха. Беше на няколко дни.

За Тошо си спомням две случки. Играехме в махалата на “свинка”. Играе се с дървена топка, която се бие с тояги. В средата на кръга има дупка, а играчите на разстояние от около 2 метра от нея, всеки имаше малка дупка, в която бъркаха с тоягите си, за да покажат, че в момента са охранявани, а всеки играч се стремеше да вкара топката в голямата дупка. Тошо беше малък и се въртеше около нас, играчите. И когато един играч удари топката, за да я вкара в дупката, удари Тошко с топката по главата. Потече кръв и аз се уплаших, а той ревеше с пълно гърло. Беше доста якичко, около 2 и половина годишно хлапе. Аз го грабнах и го заведох при съседката леля Бина, която кърмеше малко дете. Помолих я да даде на Тошко, който на тази възраст все още сучеше, да си сукне малко мляко, за да млъкне. Леля Бина му даде да суче и той млъкна.

Тошо като момче беше възлаган на моите грижи. Имахме магаре. Бяхме с Тошо на лозето. По едно време завали дъжд и още не беше напълно спрял. Аз поканих Тошо да си вървим. Слязохме от лозето към нивата, която се разделяше от бара. Край нея имаше една голяма многовековна върба, малко крива, дебела около метър. В това време дъждът се усили и аз, Тошо и магарето се заветихме под върбата. Това не продължи много и ние минахме през барата, не бяхме отстъпили на 3-4 метра от нея и отгоре дойде голяма вълна – порой. Ако бяхме закъснели малко, тази стена от вода щеше да ни помете и да станем жертви. Вече измокрени, аз се качих на магарето, взех Тошо пред мене и подкарах магарето, което знаеше пътя за дома. Стигнахме до един склон и като погледнах надолу – майка ми тича и се хвана за главата. Беше изморена много, защото, когато е тръгнала да ни търси, дъждът я хванал по пътя. Тя е мислела, че водата ни е завлякла.

Майка ми беше жена без образование, но беше добра домакиня. Правеше сладко от орехчета. Понякога ни даваше да го опитаме, но го затваряше в един долап, като заключваше вратичката. Аз се опитах да я отворя веднъж, когато бях сам в къщи, но не успях. Дойде ми на ум да извадя чекмеджето, бръкнах и отворих резето. Хапнах си добре сладко и го затворих по същия начин. Така правех няколко пъти докато се свърши.

Идват ни гости от съседите и майка ми отива да вземе сладкото. Когато отвори и видя, че в съда няма нищо, тя разбра, че аз съм свършил тази работа. Извини се пред гостите, но тъй като имаше чужди хора, пак не ме наказа. Тя никога не ме е била – беше много добра.

Ето още един случай. Групата, с която играехме, излязохме край града да търсим яйца от свраки по дърветата. Трябваше ни да правим “точилка”. Промушваме яйцето с една не много дебела клечка, даваме я на един, който не знае играта. Той хваща клечката от двата ѝ края, ние му плесваме двете ръце, яйцето се счупва и му оплесква лицето. Аз се качих на един висок гладък бряст, при качването ми беше много леко, но за да сляза, трябваше да го прегърна с крака и ръце и да се спусна надолу. Когато слязох, видях, че панталонките ми отзад, където са се трили в дървото, съвсем ги няма. Забавих се малко и като си отидох няхах кураж да кажа на майка си, а се въртях да бъда все с лице към нея. Но тя се усъмни и ми видя скъсаните гащи, но пак не ме наказа. Стоя цяла нощ да ги закърпи, за да отида на другия ден на училище.

Баща ми беше обушар, но напусна занаята. Аз носех едни стари обувки, почти износени. Заклахме прасе и го одрахме и татко ми направи цървулки, с които ходех на училище. Имахме една череша, много голяма, ранозрейка. Беряхме череша от нея, свивахме китки и ги връзвахме с жилава трева. Аз ходех да ги продавам, и хората, които нямаха ранозрейки, купуваха. Среща ме една моя съученичка, поизгледа ме малко и отмина. На другия ден аз като по-висок стъпих на един стол да окача една картина. Тая съученичка ми се присмя, че съм продавал череша. Аз слязох от стола и ѝ ударих една плесница. Тя беше дъщеря на един големец. Оплака се на учителката, която разбра, че аз съм бил напълно прав, че тя ме е обидила, и не ми наложи никакво наказание.

Бил съм в 3-то или 4-то отделение, 1920-а година, след войната. Замръкнахме без залък хляб. Баща ми беше закъснял, забавил се да търси пари. Даде ми 50 лева. И ме прати да купя хляб от баба Иваница. Аз отидох, дадох ѝ 50 лева да ми даде хляб и да ми върне ресто, но вместо до 50 лева, тя ми върна ресто до 100 лева. Аз го прибрах и се зарадвах, че ще имаме пари за няколко дни. Седнахме на вечеря, аз се опитах да глътна няколко залъка, но те спираха на гърлото. Станах, напуснах вечерята и тичешком отидох при баба Иваница. Върнах ѝ 50 лева, като ѝ казах, че е допуснала грешка и ми е върнала ресто до 100 лева. Тази случка не разказах на никого.

Баща ми беше войник през войната, 1915–1916 г. Получихме заповед, че ни изселват в село Дебово, Никополско, тъй като в града се настаняват немци. Дойде една биволска кола, натоварихме най-необходимото и потеглихме през “Чалъна”, през село Муселиево за Дебово. Като стигнахме на “Чалъна”, пътят е близо до нашето лозе. Брат ми Петко взе една кошница и отиде и я напълни с грозде. В Дебово ни настанах в къщата на дядо Добри, един много добър старец, много пъти ядохме на обща трапеза. Майка ми получаваше хляб като изселена от Никопол. Там аз играех с местните деца и бях научил да говоря румънски, като някои думи помня и сега: “пъйне” (хляб), “апа” (вода), “жок” (хоро). Там стояхме една година. Докато бяхме в Дебово, най-големият ми брат Петко често ходеше пеша до Никопол, за да обиколи лозето. В къщата ни бяха настанени немци. Как сме се върнали от Дебово не помня. Като се върнахме намерихме къщата празна и в нея останки от ремонт на велосипеди.

Баща ни се върна почти болен от фронта. Полагаше грижи за себе си и за нас, като на първо време извършваше обушарски услуги. Обичах да пипам инструментите му. Веднъж случайно минавах през обушарницата, той ми даде да направя възел на конец. Аз го вързах, но след възела остана още много обушарски конец. Каза ми, че от мене занаятчия няма да стане, а да гледам училището. Баща ми беше много разтревожен от смъртта на големия ми брат Минко, който почина от пневмония още преди баща ми да замине войник.

През 1917-а година тръгнах на училище, но ме върнаха, защото не бях навършил 7 години. Тази година мина в игра. На следващата година ме взеха на училище. Пишихме на плочи с калем – задачите от едната страна върху квадратчетата, а върху другата страна текстовете на редове. Удаваха ми се и писането и смятането, но аз отделях повече време за игра. Учителката ни се казваше Родева, беше добра и не ни биеше. Синът ѝ беше студент и се удави в Дунава при опит да спаси свой другар. Другарят му беше спасен, но той не. Завърших добре първи клас и при раздаването на свидетелствата имаше тържество, на което взех участие и аз, в дует с Мара Илиева, моя съученичка.

- Дай бе, бате, барем малко дай да си посвирия.

- Да я дам, че да я вземеш като ябълката вчера, бате ти разбира.

- Ябълката, то е друго, аз съм я изяла.

- Като знаеш, че е моя, да си я държала.

Докато бях в отделенията пролетно време много обичах да бера теменуги на лозето и нивата, като ги връзвах на китки и ги продавах в града. Между лозето и нивата имаше една местност, леко наклонена и имаше теменуги – сини, морави, бели. Парите носех в къщи, за да купуваме хляб.

В училището бях среден ученик, защото в свободното време помагах на майка ми при работа на лозето. В 7-и клас трябваше да положи поправителен изпит по френски – аз не знаех български, а те ме карат да уча френски! Явих се на изпит пред комисия. Една от учителките ме запита преди изпита кой урок най-добре знаех. Аз ѝ казах: „Езерото“. Тя взе учебника, прегъна листата така, че като се отвори, да се падне точно на този урок. Така и стана. Явих се пред комисията, тя взе учебника и каза. „Ще го разтвори и на каквото се падне, на това ще те изпитваме. Падна ми се „Езерото“, изкарах добре и следващата година се записах в Никополската гимназия – в 4-ти клас (8-и клас), където завърших и 6-и клас (10-и клас), тъй гимназията беше непълна – нямаше 5-и (11-и клас).

По време на 5-и клас (9-и клас) финансово бяхме много зле. Аз ходех на училище, но не полагах грижи за уроците. Получих слаби оценки и напуснах училище. През лятото бях хамал на майстори зидари, на които вършех работа и ми плащаха добре. Брат ми Петко, който е завършил само 7-и клас (тогава 3-ти клас), постъпи на работа при съдия-следователя. Той много се безпокоеше за моята съдба. Обеща ми, че ще помага за издръжката ми и ме заведе при шивача Осман Калайджиев, който ми уши ученически костюм. Аз се сдобих с кураж и се записах да повтарям 5-и клас (10-и клас), но не изпусках никакъв урок. Спомням си на класно по математика при учителката Рогачева, която ме познаваше добре от предишната година като двойкаджия, че реших пръв задачите. Подадох си работата и тя каза: „Христо, защо не се помъчиш малко, задачите не са много трудни“? Тя ги провери и като се убеди в правилността на решението ми, ми разреши да изляза, но тя не беше напълно убедена, че решението на задачите е мое дело. Отиде при съученика ми на чина, който беше добър ученик да види дали не съм преписал от него. Убеди се в обратното. На другия ден в час по математика ме извика на черната дъска и ми постави задачи от същия тип. Тя се учуди, защото когато решавах задачите, давах устно обяснение. На следващата година аз бях сред първите ученици, което я учудваше. Рогачева здравословно временно не беше добре и ми каза да се подготвя за следващия час да предам нов урок. Това продължи цяла седмица, или десетина дни, и когато веднъж предадох нов урок, тя ми каза: „Ти си само за учител!“ Това ми повлия и ми създаде амбиция да продължа образованието си, тъй като в Никопол нямаше 11-и клас (тогавашен 7-и).

Сестра ми Мара беше завършила Педагогическото училище в град Ловеч и беше учителка в село Черквица, близо до Никопол. Тя и брат ми Петко обещаха да помагат за издръжката ми да запиша за учител в Педагогическото училище в Ловеч. Живеех на квартира при Тодор Семерджиев на ул. „Софийска“, където беше живяла и сестра ми Мара. По-късно там живях и по-малката ми сестра Дора. С колегата ми Димитър Тончев решихме един месец да ядем само боб на обед и вечеря, за да спестим пари и да си купим чанти. Успяхме и си купихме чанти.

Тодор Семерджиев и семейството му, жена му Олга и дъщеря им, бяха евангелисти. Всяка неделя, когато отиваха на църква, ме викаха и мен. Имаше правило присъстващите да избират някоя църковна песен, за която имаше програма (книжка с църковни песни). Аз винаги избързвах да избира такава и да я предложа на пастора. Пеехме всички присъстващи и беше много интересно. Чрез хазяите се запознах с учителките, които ми предлагаха да продължа образованието си в Англия и да стана проповедник на евангелистите, но аз не можех да приема това, тъй като много обичах родителите си.

Бях много ангажиран с работата около животните, имахме крава и магаре и често възлагаха грижите за тях на мен. Не съм имал време да чета достатъчно книги извън преките ми задължения като ученик и през всичките години по литература получавах тройки, но много ми харесваха произведенията на Иван Вазов, което съм прочел, съм го запечатил в съзнанието си. На матурата по литература ученик изтегли темата „Обичта към родното място в произведенията на Иван Вазов“. Аз много се зарадвах и започнах да пиша с вдъхновение. Допусках, че съм се представил добре. Учителката Антонова живееше близо до моята квартира и като ме срещна на улицата ми каза: „Петков, няма да се готвиш за устен изпит.“ Аз изпитах неудобство и я запитах: „Г-жа Антонова, толкова лошо ли съм го написал?“ А тя ми отговори: „Твоята работа е най-хубава от всички, няма да четеш за устен изпит. Сега съм я чела пред целия учителски съвет.“

Учителката на 2-ро отделение се беше разболяла и ми възложиха една седмица да я замествам и за щастие на практическия изпит ми дадоха във 2-ро отделение да изнеса урок на тема „Мерки за дължина“. Аз имах предварително среща с учениците. Водих ги в един магазин, където продават платове и наблюдавах продавача как манипулира. Аз бях запомнил имената на всички ученици, което ме улесняваше при провеждане на урока. Като свършихме урока, комисията по правило ме повика на събеседване. Когато излизахме от класната стая, децата ме наобиколиха и радостно възкликнаха „шестица“. Влязохме в учителската стая и учителите не ми поставиха никакви въпроси, а казаха, че учениците правилно са изразили оценката ми.

Трябваше да ми бъде определена оценка и по география. Помолих за това учителя, но той вместо в нашата паралелка само от момчета, ми определи час във 2А клас, където бяха само момичета. Аз се бях подготвил добре, но когато говорех, изпитвах голямо напрежение, не виждах нищо около себе си. Отговорих на всички въпроси и бележката ми беше оформена. Така имах отличен успех по практика и по всички предмети с изключение на математика, по която съм имал успех през всичките години.

Задачите, които бяха дадени на матурата, бяха възложени за записване на дъската на учителя по физкултура и той беше допуснал много грешки, като беше изпуснал десетичните запетаи. Учителят, който ни преподаваше математика, след повече от два часа дойде да провери условията и нанесе поправките. Аз вече се бях объркал и не можах да реша задачите. Това е единствената ми оценка „тройка“ по предмет, но въпреки това, при даването на дипломите на общо градско събрание по този повод, бях между отличените за най-добър успех.

Като млад учител бях назначен в граничните села от министерството. Сестра ми Мара беше учителка в село Черчелан. „Черчеле“ значи обици. Живяла там бабичка с обици, която била врачка, и селото било кръстено така в нейна чест. По-късно бе прекръстено на Дъбован. Колежка на сестра ми напусна и ми даде молбата за напускане

да я представя заедно с моята молба и документи в министерството, за да ме назначат на нейното място. Брат ми Петко взе молбите и отиде в София и донесе заповедта за назначаването ми. Когато донесе заповедта, намери ме, че работя като строителен работник на новото основно училище, което се строеше в Никопол. Отидох в Дъбован и живеехме със сестра ми в една квартира близо до училището. Населението и учениците бяха много внимателни към учителите. Черчелан е разположен на самия бряг на Дунава и низината беше защитена от наводнения с голяма дига. Сестра ми Мара се омъжи за учител от съседното село, Константин Иванов, и за да се съберат заедно, се разменихме с него – аз отидох в съседното село Мъгура (днес Загражден) и там завърших учебната година.

Бях си купил ловна пушка и много обичах да ходя на лов за зайци и диви патици. Веднъж групата, с която ходехме, подгони един заек, който се скри в шубрака до мен и се сгуши. Аз дигнах пушката и сачмите на сноп попаднаха във врата на заека и му откъснаха главата. Аз се зарадвах и вдигнах заека, но без глава. Приятелите се изсмяха и ми казаха, че заекът е бил заклан.

Беше навалило много сняг, почти до колене. Отидох пак на лов, този път сам, близо до военния пост, който охраняваше границата. Бяха изсечени върби и имаше млади клони, където предполагах, че ще има зайци, които се хранят с кората от клоните. Започнах да обикалям и по едно време изскочи пред мене един заек, който се хвърли в снега и се скри под него. Аз започнах да го търся, но не успях да го откроя. Тръгнах покрай дигата към долния край на селото. Бях много изморен и изпотен, защото снегът беше много дълбок. Слънцето грееше и ме приспиваше, но аз бях чул от стари хора, че това е опасно и при едно заспиване може да измръзне човек. Крачех из снега да се добера до пътя, който водеше към селото, като броях крачките. Стигнах до пътя и с последни усилия се добрах до квартирата. Бях много потен и мокър. Съблякох всички дрехи и така оцелях.

Един ден следобед през зимата при дълбок сняг отидох край Дунава, където имаше сечище, на лов за патици. Край селото имаше малко блато, което вечерно време се посещаваше от патици. Спотаих се в едно къше. По едно време до мен дойде един паток и кацна близо до мене. Гръмнах и го убих. Взех го и го занесох на сестра ми Мара в Дъбован да го готви.

Една вечер отидох на военния пост. С войниците бяхме приятели, тъй като охранявахме Дунава. Пред самия пост на Дунава има малък остров, който вечер се посещаваше от ята диви патици. С мен дойдоха и двама войника, които носеха пушките си. Аз също носех ловджийската си пушка. Аз седнах на кърмата, а войниците взеха по една лопата. Понеже бяха много силни и в тъмницата не можахме да преценим разстоянието до острова, се озовахме в пристанището на Корабия, на румънския бряг. Аз помислих, че сме се върнали отново на нашия пост, но в туй време започна стрелба от румънските войници. Ние пуснахме греблата. Аз държах само лодката да е близо до брега, за да могат куршумите само да я прехвърлят и така се отдалечихме. Като обърнахме лодката към нашия бряг установихме, че сме на 3-4 км от нашия пост. Вързахме лодката за една върба и тръгнахме пеш към поста, по дигата. Пред нас се изпречиха два коня, които пасяха на свобода. Старшината се качи на единия кон, а ние с войника на другия, и потеглихме към поста.

Бях в зимна ваканция. Дунавът беше замръзнал. По края имаше натрупани ледени пластове, а по средата се образуваше гладка ледена покривка. С още двама-трима приятели отидохме до пристанището на Турну Мъгуреле, постояхме там малко и тръгнахме да се връщаме обратно. Модерно беше всеки да носи със себе си бастун. Както вървах с бастуна, чуках по тая гладка ледена покривка и по едно време бастунът счупи леда и потъна една педя. Спасени бяхме само от това, че Дунава прииждаше и образуваше подпори под ледената кора. Аз полегнах и казах на приятелите каква опасност ни грози. Те направиха същото и се добрахме до ледените блокове.

Бяхме на разходка към Дунава с приятелката ми Надежда и една учителка Богдана от Плевен. С нас беше и хазяина ни Дорчо. Дунавът влачеше ледове. Имаше ледени блокове, обаче водата беше спаднала. Ние се качихме на тях и Дорчо подскочи. Ледът се счупи и ние бяхме във вода до колене. Излязохме оттам и тичешком отидохме в квартирата да се преоблечем.

С Надежда се оженихме на 1 юли, 1934 г. в село Габровци, Търновско, където бяхме избягали от майка ѝ Ангелина, защото тя не беше съгласна за сватбата ни поради бедността ми. Сватбата мина добре. Аз тръгнах от Никопол заедно със сестра ми Мара и зет ми Коста. Надявах се на гара Милковица да се срещна с Надежда, обаче нея я нямаше. Тогава аз отидох у тях в Гулянци. Заварих я сама, защото техните бяха отишли на лозе. Аз казах: „Ти ме излъга“. Тя отговори: „Не съм те излъгала, ами не се реших да тръгна.“ Аз отговорих: „Щом е така и на обед има влак“. Докато се разправяхме, Ваньо, който беше на 5-6 годинки, си играеше на двора с пумпала.

[Съпругата Надежда: „Оставих бележка на майка ми, че отивам на Плевен при приятелката ми.“]

Качихме се на влака и заминахме за Търново, а оттам с файтон до Габровци. Отидохме у леля Кера, обяснихме ѝ защо идваме и те ни приеха много добре. Погрижиха се за гощавката. На сватбата ни дойдоха брат ми Петко, сестра ми Дора и малкия брат на Надежда Христо. Венчахме се в църква и кръстници ни бяха Дора и братовчед ми Дончо Баевски.

На тържеството имаше грамофон и гости по линия на майка ми. След обяда започна да вали дъжд и градушка и унищожи всичката реколта. След дъжда и градушката минахме през реката и отидохме до Свирците при вуйчо ми. След 2-3 дни тръгнахме за Никопол. С влака стигнахме до гара Милковица. Там беше валял пороен дъжд и пътуването с влака беше невъзможно. Отидохме в Милковица и там намерихме случайно файтон, който ни закара до Никопол. Посрещна ни майка, при която имаше на гости съседки.

Прекарахме лятото в Никопол, а есента тръгнахме към Загражден, където учителствувахме. Освен учителствването гледах 10-ина кошера, 4 прасета майки, взех под наем 120 декара училищна земя и я засях. Първата година с коноп. Бях член на кооперация „Дунавски коноп“ – град Свищов. Втората година я засях с жито, което стана много хубаво и даде добив повече от 300 килограма на декар. От конопа взех повече от 20 хил. лева, а от житото повече от 30 хил. лева (едно яйце беше 10 стотинки, а млякото – 50 стотинки).

От училището напуснаха двама колеги и ние решихме да отидем да следваме в Свищов в Търговската академия.

На 21 май, 1937 г., в Загражден се роди Теменужка. Не мога да намеря изрази, с които да предам радостта, която изпитвах тогава. Обикалях къщата и като че ли не стъпвах на земята. Като чух първия плач, отидох в кръчмата и почерпих всички присъстващи.

На следващата година отидох да уча в Свищов в Търговската академия – Административно-стопански отдел и Финансово-счетоводен (две специалности). После ги разделиха. Търговската академия е построена от дарение на Димитър А. Ценов, който е подарил 30 хил. златни лева с молба да бъде построена Академията в срок от 3 години. Той е бил в Свищов търговец на зърнени храни, които е изкупувал и изнасял в Румъния. Дарението, ако не беше усвоено съгласно указанията, трябвало да се раздели между наследниците. Беше образуван инициативен комитет и първият курс учеше в свободни училищни стаи и наети под наем свободни удобни помещения. Започна веднага строежът, съгласно утвърдения план. Аз бях във втория курс и вече имаше завършени някои части от сградата.

Полагах грижи да посещавам всички лекции и да водя записки. Първите изпити минаха успешно. Но в следващите години материалът беше повече. Често ходех до Загражден с парахода, който спираше и там. От парахода ни вземаше лодка и ни караше до брега, защото в Загражден все още нямаше понтон. Веднъж параходът нямаше да спира на Загражден и бях принуден да сляза в Никопол. Отидох до къщи да се обадя на майка си и веднага тръгнах пеш през Черквица, Сомовит и когато да продължа видях един рибар, който се прибираше с лодката си. Помолих го да му платя и да ме прехвърли през Вита. Той се съгласи. Така съкратих пътя и тръгнах по дигата за Загражден. Не знам кое ми даваше сила да набирам скорост и да не чувствам умора. Може би това беше обичта ми към малката ми дъщеря. Като стигнах в къщи намерих Теменужка увита в овчо кожено елече. Тя се събуди весела и с треперлив глас ми каза, че е паднала от прозореца, от около 2 метра. Куките на крилата не са били сложени добре, тя се подпряла и се претърколила навън. Не се скарах на баба Ангелина, но веднага взех каруца и я изпратих в Гулянци.

Обикновено ползвах събота и неделя за пътуване. За ядене вземах по 20-30 пресни яйца. Чувствах се добре и започвах да чета. При следването имахме много добри преподаватели-професори. Запечатвах всяка дума и така успешно вземах всички изпити. Третата година на сесията имах седем изпита. Шестте взех успешно, но за седмия едва стигнах до петнадесети въпрос от всичко тридесет. Бях много уморен и реших да отида в академията да видя как върви изпита по химия. Преподавател беше доц. Иванов. Аз слушах докато изпитваше студент, син на проф. Тошев. След като свърши изпитването се проведе свободен разговор. Доц. Иванов продължи да разисква темата, която беше за благородните метали. Даде и някои допълнения по нея. Запечатвах всичко, а и сега си спомням, че най-големият къс злато е в Русия. На другия ден станах бодър и реших да се явя на изпита с тези въпроси, които знаех. Като изтеглих билета падна ми се същия въпрос за благородните метали. В съзнанието ми се възродиха всички подробности, които бяха разглеждани предния ден. Доц. Иванов се обърна към слушателите и каза: Така се учи, а не само това, което е в учебника!“ Писа ми петица по петобалната система.

Пропуснах да кажа, че хазайката ни беше много добра и сутринта, когато тръгнах на изпита, поля цяла кофа вода и ми пожела успех. Като се върнах колегата ми Илия

Мирчев изрази недоволство от моя успех. Отговорих му: „Твоят въпрос си стои и те чака. Аз ти пожелавам успех.“

Единствената ми двойка по време на следването беше по география, в четвърти курс. На въпроса: „Кое конкурира конопа?“ отговорих „Юта, манила“, но професорът не се задоволи с моя отговор, като ми каза „Желязото“.

Дипломирах се през 1942 г. и почнах да търся работа. Предлагаха ми в Никопол да започна като председател на комисията за раздаване на купони, но не се съгласих.

На 9-и септември 1944 г. бях в Общината. Дойде една група, водена от Иван Фичев, който е бил кандидат за кмет. Аз не се противих, предадох пистолета и бях задържан в ареста, който тогава беше в училището, за 5-6 дни. По едно време освободиха част от задържаните хора, а мен ме преместиха в канцеларията на помещението. Една вечер, доста късно, Аспарух (Пуро), който беше чирак у сестрата на съпругата ми Надежда, дойде и ми каза: „Взимай си багажа“. Аз изтръпнах. Преживях смъртта. Той забеляза това и ми каза: „Тая вечер се занимавахме с твоя въпрос и не намерихме основание да те задържаме повече. Ще те водя у вас.“ Отидохме, но квартирата беше заключена. Съпругата ми била отишла в Никопол да действа за освобождаването ми. Отидохме у Парашкевица, нейната сестра. Аспарух ѝ обясни, че ме освобождават. Не минаха 5-6 дни и в селото дойде Андрей Жиянски, който минаваше за партизанин и нареди да бъде задържан и изпратен в затвора в Плевен. Спряха ни в Държавна сигурност.

В това време майка ми научила, че имам в Павликени братовчед, голям комунист и ръководител, отишла при него и го помолила да направи нещо за мен. Аз не го познавах. Дойде в Държавна сигурност, поговори малко с мен и им изясни, че сме братовчеди. Качи се в канцеларията и аз по-късно разбрах, че върху моите показания има направена бележка от него. Може би затова не бях тормозен, разпитван и бит по време на задържането ми.

След една седмица ме преместиха в Плевенския затвор в килия 32. Стояхме следствени 3-4 месеца и през 1945 г. беше насрочено дело. Следствието вървеше бавно, защото бяха разпитвани не само подсъдимите, а и свидетели. След приключването прокурорът произнесе предварително определените от него наказания. За мен беше определил 3 месеца условна присъда. Комисията не беше съгласна с определените от прокурора присъди и настояваше за промени.

Председателят на съдебния състав се укриваше 3 дни и накрая беше принуден да увеличи присъдите. Моята присъда беше увеличена на 2 години затвор. Решението на съда беше изпълнено незабавно.

[Бележка на инж. Симеон Хранов, зет на Христо Петков – „След промените, за огромно удовлетворение на дядо Христо, съдът отмени присъдата като неоснователна. Заседателите се размели на показанията на прислужника, че кметът го пращал да предупрежда хората да си почистват торта пред къщите, защото бил много строг.“]

20.12.1992 г.

гр. Кюстендил

Сълзи текат в радост и неволя, но моите не спират. Извират те от ранно детство и до днес. Една житейска кинолента. Мислите летят, а ръката е безсилна да ги отрази!

Беше месец април 1945-а година, на свиждане в затвора дойдоха съпругата ми и дъщеря ми Теменужка, едва на 8 годинки. Незабравка беше едва на 1 годинка! Не помня разговора през решетките, но картината е запечатана в сърцето ми, погледа на Тени [Теменужка – бел. ред.] проговори и рукнаха в мен сълзи! И днес нещо ми тежи, мъка подтиска ми гърдите!

На осъдените от „народния комунистически съд“ с малки присъди разрешаваха да ходят на работа извън затвора. За първата ми работа не е удобно да споменавам, тя унищожи човешкото ми достойнство. Случайна среща с един мой съгражданин от Никопол – Симеон (Моку), старши работник в опитна лозарска станция, ме включи в работната група, за което съм му много благодарен. Работихме из лозето, почти свободни.

Майка ми, жена без образование, но с боен дух (нали е от Балкана) и много обич към мен, къде е ходила не зная, но успява да установи контакт с отговорник на канала за емигриране през Гърция. Дойде на следващия ден и ми донесе цивилни дрехи. Беше много възбудена. Убедени бяхме, че през целия ден никой няма да ме потърси, защото аз често ходех сам на зеленчуковата градина, за която отговарях. Облякох дрехите и заедно с нея трябваше да хванем влака към канала. Какво е давала и обещавала не зная. Не можах да направя нито крачка, краката ми треперят, сърцето ще се пръсне, главата се тресе и аз седнах. Върнах се години назад, исках да викна с все сила, но нямаше наблизко трап за да постъпя като бръснарчето. Да извикам „Цар Траян има кози уши!“ и там да покара вековен бор, да съхрани моята мъка!

Беше преди около 30 години. Живеехме в село Крета, а работех в РКС – град Гулянци на 5 км разстояние. Еви [Евелина, внучка на Христо Петков – бел. ред.], тази малка птичка, беше при нас. Тя всяка вечер ме чакаше, макар че не ѝ носех бонбони, а само някоя детска книжка с приказки и картинки. Срещу Нова година падна голям сняг. В РКС докараха елхи. Аз купих една, купих и една жива гъска, козунак, а от ДЗС една дамаджана с пет литра прясно мляко. Елхата нарамах като пушка, а гъската и дамаджаната с млякото през рамо. Крачех из дълбокия сняг, беше студено, вали, от мен капеше пот, но не и умора. Еви ме посрещна като дядо Мраз, натоварен и затрупан от падащия сняг. Много, много ми се радваше, сияше от радост и смях. На Нова година след обяд я изведох на разходка, имаше слънце. Снега беше хванал кора, тя ходеше по него. Но там където беше по-слаб, падаше в него до гуша, само главата ѝ беше над него. И много, много смях...

23.12.1992 г.

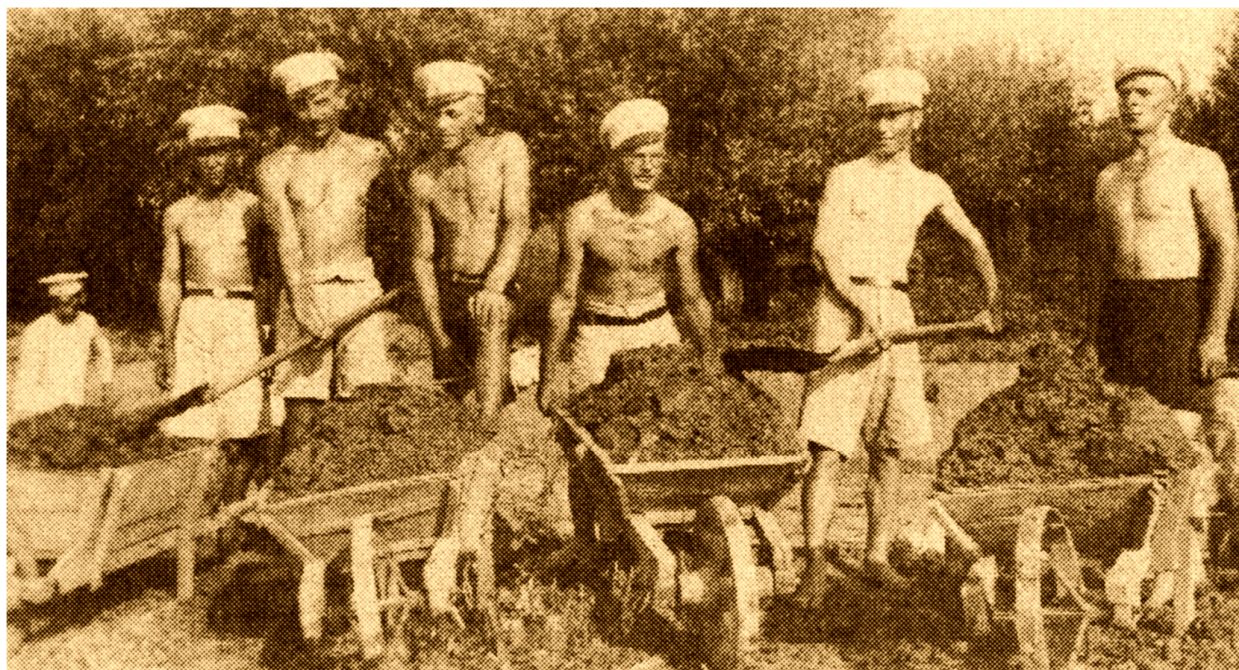
гр. Кюстендил

Ил. 1. Семейството на Христо Петков преди раждането му - бащата Тодор Ангелов и съпругата му Мона и децата им (от ляво надясно) Петко, Мара и Минко.

Ил. 2. Христо Петков в началото на 40-те години.

Ил. 3. В края на 30-те Христо Петков (четвърти от дясно наляво) участва като трудовак в строежа на дигата край село Байкал, обл. Плевен.

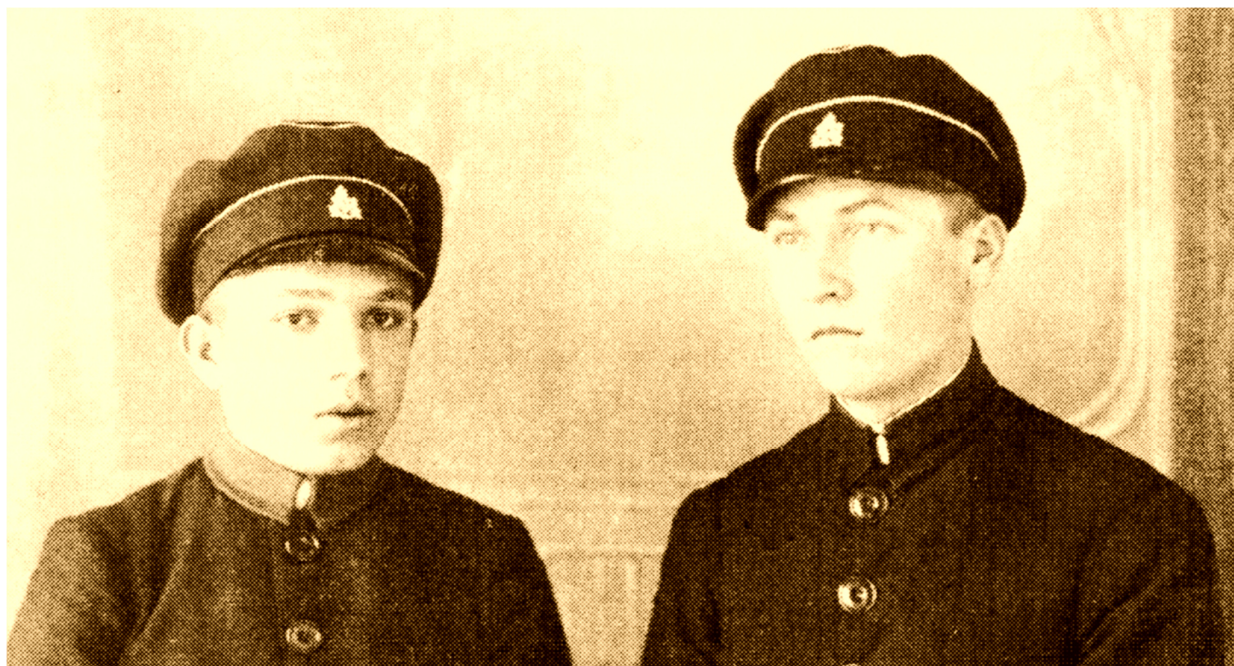
Ил. 4. Христо Петков в края на 30-те години, като студент в Стопанската академия в град Свищов.

Ил. 5. Христо Петков (трети от ляво надясно) като кмет пред кметството на село Гиген, 1942 г.

Ил. 6. Тодор, брат на Христо Петков, в началото на 30-те, като студент в 10-ти клас на Мелничарското училище в Русе.

Ил. 7. Христо Петков със съученика си Димитър Тончев по време на следването си в Педагогическото училище в град Ловеч, средата на 20-те години.

A TRUTH THAT I CAN'T TELL ANYONE

Hristo Todorov Petkov was born on March 9, 1911 in Nikopol, Bulgaria, in the family of Todor Petkov Angelov and his wife Mona, as the third of six children. He graduated from the State Pedagogical School in Lovech and after a short stint as a teacher in the village of Magura (now Zagraden) he was admitted to the Dimitar A. Tsenov Academy of Economics in Svishtov, from which he graduated in 1942.

On August 2, 1942, Hristo Petkov became mayor of the village of Gigen, Gulyantsi municipality. During his tenure he made numerous improvements in the life of the village – he initiated the construction of a bridge between Gigen and the neighbouring Beshli (now Baykal), introduced water and electricity to the village and worked actively for the establishment of the first high school (today's "Asen Zlatarov" High School), which served both Gigen and many of the surrounding villages.

After September 9, 1944, Hristo Petkov was arrested and tried by the Second Panel of the Pleven People's Court. According to decision №1/10.02.1945, he was sentenced to one year of strict imprisonment. He was also deprived of the right to hold an official position for five years, he was subjected to a fine of 50,000 Bulgarian levs, and half of his property was confiscated.

After the democratic changes of 1989, Hristo Petkov was entirely rehabilitated. He died on December 28, 2002 in the town of Kyustendil.

This memoir is a kind of an "oral history" of Hristo Petkov's life and most of the information in it cannot be found in written sources. The first part of the memoir was written by Petkov himself in 1983. The second part was dictated to his granddaughter Milena in 1992. The manuscript of the text was printed in several dozen copies and distributed to Petkov's relatives after his death. The original of the manuscript is kept in Petkov's archive, which is in

the possession of his son-in-law, Simeon Hranov. The characteristic word choice and way of expression of the author are preserved. The text is published with the kind permission of Petkov's direct heirs.